

BENYHE BERNÁT

KÉTFÉLE EMBER... A MAGYARTANÁR BULÁNYI

Tudjátok: kétféle ember van... - mosolyodott el sokszor Gyurka bácsi, akinek kemény, határozott s így sokszor megosztó személyisége bizony különböző hallgatókban a mondat különböző befejezéseit implikálhatta volna (jézusi - nem jézusi, kollaboráns - ellenálló stb.-stb.); de az őt ismerők tudták a folytatást: a magyartanár - meg a többi.

Az életmű vége felől vizsgálva ezt a kijelentést, annak értelmezője maga is mosolyoghat, s nem

biztos, hogy csupán a szelíd nosztalgiától hajtva... Egyrésztől ismert, hogy a Bokor alapítója utoljára éppen a magyar irodalom iránti rajongása okán került közéleti viták keresztüztébe; másrészt az őt ismerők kétkedve siklottak át piarista tanárszerepén is.

Én, a Bokor „harmadik generációjának” tagja, gyerek, kamasz, fiatal, csak élete utolsó tizenöt esztendejében ismerhettem Bulányi atyát - de hogy nem pedagógus alkat, azt hiszem, nemcsak én éreztem így. Mintha az idősebbek, régi harcostársak is elnéző iróniával kezelték volna a köztiszteletben álló aggastyán naiv lelkesültségét első szerelme, a magyartanítás iránt.

Mi, legfiatalabbak, feszengtünk ifjúsági miséin, szenvedtünk a megszólalás kényszerétől, a kimondatlan elvárástól, hogy okosat, nagyot mondjunk, a legifjabbtól az idősebbek felé tartó hozzászólási rendtől, egyáltalán: a rendtől. Persze, tulajdonképpen ezért (is) voltunk ott, ehhez akartunk felnőni - de hogy egy „próféta” pedagógus is legyen, ezt nem is vártuk el.

Annál izgalmasabb most, távlatot nyerve (nemcsak kamaszkoromtól, hanem a huszadik századi magyar egyháztörténet egyik alakító szereplőjének közvetlen, személyes hatásától is) vizsgálni az életutat, akár ilyen, a lényegi kérdésekhez mérve nyilvánvalóan mellékes vonatkozásaiban is.

Mindenekelőtt fontos nemcsak tisztázni és tudatosítani, hogy hihetetlenül tág, a huszadik századi és jelenkori magyar történelem minden fontos fordulatát átfogó, kilencvenéves életútról beszélünk. A történetírás közhelye, hogy minden szakaszolás önkényes, hiszen a változások

mögött mindig húzódik valamiféle kontinuitás, ami egyfelől megszakítotttsággént tűnik fel, másfelől értelmezhető folytonossággént is - mégis szükségünk van korszakok és korszakhatárok kijelölésére, hogy fogódzókat nyerjünk, a rendnek legalább valami bevallott illúzióját, amely megkönnyíti értelmezési kísérleteinket. A Bulányi-életút alig befogható távlatai szépen illusztrálják ezt a kettséget.

Bulányi atya pedagógiai kompetenciáiról nem mondhatunk ítéletet a harmadik évezredből szemlélve azt, ha nem tudatosítjuk, hogy a Horthy-rendszer Magyarországnak gimnazista tapasztalataiból táplálkozott, s az

1943-tól kezdődő tanárévek során formálódott - de ezt a formálódást az 1952-es bebörtönzés meg is akasztotta. Az általa képviselt pedagógiai attitűd, amely az új ezredév Magyarországnak porosz-konzervatív színben

tűnik fel, hetven éve nagyon is újító szellemű lehetett.

Köztudott, hogy a piarista nevelés a szigorú pedagógiai elvek mellett nagy hangsúlyt fektet a diákok tanórán kívüli foglalkoztatására is, ez pedig a vallási, erkölcsi nevelés mellett a közösségteremtő programok szervezésében is megnyilvánul, illetve különösen Trianon után nagy hangsúlyt kapott a piarista iskolákban a magyarságtudat, a hazaszeretet elmélyítése is. Bulányi György már noviciusként s később ifjú tanárként is önképzőkört szervezett, prefektusként terelgette az ifjúságot, regös csoportot vezetett, részt vett a cserkészletben, nyaranta kirándulásokra és táborozni vitte az ifjúságot. Mindebben nem volna semmi különleges, hiszen minden valamire való fiatal piarista hasonló módon vetette bele magát a nevelői munkába. Hogy az ő esetében ennél mégis többről lehetett szó, azt egyfelől jól mutatja, ahogyan a változásokra reagált a világháborús, majd kommunista fordulatot szenvedő ország kusza viszonyai között. Mert új utakat keresni, új formákkal kísérletezni, amihez a legfontosabb inspirációt a Kolakovics álnéven bemutatkozó horvát jezsuitától, Stjepan Tomislav Poglajentől kapta. Ez vezetett végső soron a kisközösségi forma megszületéséhez, amelynek demokratizmusa gyökeresen eltért nemcsak az iskolai keretek közé szorított hittanórák, de az éppen feloszlott hitbuzgalmi egyesületek hierarchikus, tekintélyelvű viszonyaitól is. Másrészt úgy tűnik, nemcsak kezdeményezőkézsége, bátor kísérletező kedve miatt válhatott csakhamar kisközösségek országos hálózatának vezetőjévé: már akkor meglehetett benne az a személyes karizma, amely később is megkerülhetetlen személyiséggé

tette, s amely - bármilyen meglepőnek is tűnik ez az életút végéről szemlélve - mégiscsak valamiféle liberális pedagógiai attitűdből fakadt.

Minderről persze nehéz ma képet alkotnunk, de akadnak azért olyan források, amelyek egy-egy részletet felvillantva megmutatják, milyennek is tapasztalták Bulányi atyát akkori követői. Az alábbi állambiztonsági jelentés példának okáért egyik legkedvesebb tanítványától származik: „Egyetlenegy csoportmunkát végző pap sem tudott olyan fesztelen, de mégis fegyelmezett viszonyt létesíteni a vezetőségi tagokkal, mint ő. [...] Szerinte két embernek az egymáshoz való viszonyát lényegesen befolyásolja a megszólítási forma. Ezért ő már akkor tanulmányozta a gyermekeit olyan szempontból is, hogy a tegezédségi formával kiket hozhat egészen közel magához úgy, hogy azok értékelni tudják ezt a viszonyt, s ne fadjuljon el bizalmaskodássá, hanem elválaszthatatlanul hozzá fűzze őket.” (Bulányi, 2005)

A közösségi modell demokratikus jellegét maga Bulányi atya is gyakorta hangsúlyozta, idővel ez vált a Bokor egyik identitásképző karakterisztikus jegyévé a hierarchikus egyházi gyakorlattal szemben. „[...] itt is szükségképpen van vezető, az, akit a társaság elfogad. Ez [...] élesen különbözik a kialakult templomi rendtől. Ott az a vezető, aki kijelöltetett, itt az a vezető, aki össze tud szedni és össze tud tartani embereket. Éveken vagy évtizedeken keresztül. De ez csak úgy lehetséges, hogy az összejöveteleken mindenkinek azonosak a hozzászólási lehetőségei, mindegyikük érvényesülhet. Ez olyan világ, amelyikben semmiféle mesterséges tekintély nincs. Olyan világ, ahol egy-egy beszélgetésben részt vehetnek laikus férfiak, laikus nők és papok is, sőt lehet, hogy a közösségnek a vezetője éppen egy laikus nő. [...] Ez a formai része. De ez nem jelentéktelen, mert arra mutat rá, hogy nincsen olyan: ez így van, mert én mondom. A templomban a dolgok úgy vannak, mert a pap mondja. Aztán ha valakinek nem tetszik, hát legföljebb többet nem megy el oda. Egy hatóság által kinevezett személy azt prédikálja, amit kell. Erre lehet azt mondani, hogy igen, meg ki lehet menni a templomból. Csak éppen azt nem lehet mondani, kérem, én ezt nem így gondolom.” (Szakolczay, 1989)

Vagyis úgy tűnik, hogy az az alig néhány évig tartó tanári gyakorlat, amelyre olyan édes nosztalgiával gondolt vissza Bulányi atya, s amely mégis oly valószínűtlennek tetszhetett mindazoknak, akik csak az életút második felében kerültek a Bokor alapítójának közelébe, mégiscsak fontos megalapozását jelenthette a bázismozgalom formáját adó kisközösségi modellnek. Az a pedagógia pedig, amely hetven éves távlatból esetleg merevnek, poroszosnak tűnik, a második világháború katasztrófáját élő országban új, bátor és mind a felbomló úri világhoz, mind a kiépülő diktatórikus keretekhez képest forradalmian szabad volt. Bulányi atya piarista (és) tanári identitása kétségkívül csupán marginális részét képezi az életműnek - azonban fontos részletinformációkkal szolgálja annak értelmezését.

Csakhogy az idézett frázis szerint nem elég tanárnak lenni - a magyartanár igazán különb a többinél. Bulányi atya irodalomszeretete és irodalmi műveltsége közmondásos volt - szeretett szavalni, számtalan verset tudott kívülről, s könyveiben, tanulmányaiban, naplóiban is lépten-nyomon szépirodalmi idézetekbe botlunk. A közösség tagjainak jóvoltából készült egy adatbázis, amely megkísérli összefoglalni 1990 után nyomtatásban is megjelent, nem kimondottan teológiai jellegű műveinek irodalmi idézeteit: a táblázat 557 soros, vagyis több mint félezer különböző irodalmi alkotást idézett írásaiban. Ugyanakkor az idézett szerzők köre érdekes aránytalanságokat mutat.

Egyfelől látható, hogy a világirodalommal szemben a magyar abszolút elsőbbséget élvez, ráadásul a legtöbbit idézett külföldi szerző - Rousseau - nem is kifejezetten a szépirodalom klasszikusa. A másik aránytalanság a korszakok között észlelhető: a romantika és a klasszikus modernség szerzői messze felülreprezentáltak, ugyanakkor későmodern alkotóval alig, kortárral pedig egyáltalán nem találkozhatunk. Meglepő végül az is, hogy két papköltő is igen előkelő helyet kapott a listán - majdnem annyi Prohászka-idézetet olvashatunk, mint József Attilától származó részletet, Sík Sándor gyakorisága pedig Petőfiével vetekszik.

A magyarázatok közt elsőként újfent a generációs különbség jelentkezik. A szellemét a népnemzeti irányzat divatjától hangos harmincas években pallérozó ifjú piarista diák irodalmi görcsövébe elsősorban a XIX. század nagy romantikusai kerülhettek, s az első benyomások nyilván meghatározták a későbbi eszmélkedést is. Egykét irodalmi vitám-beszélgetésem is erről győzött meg a már nagyon idős, de szellemileg még egészen friss Gyurka bácsival. Különösen emlékezetes volt a legújabb irodalomtörténeti összefoglalóról, a „neo-spenótnak” nevezett, Szegedy-Maszák Mihály szerkesztésében 2007-ben megjelent A magyar irodalom története című háromkötetes irodalomtörténetről folytatott eszmecsere. Hogy milyen érvek és ellenérvek hangzottak el akkor, azt nehéz volna visszaidézni, azonban beszédes, hogy a Bulányi-hagyaték részét képező kötet előszava gondos áttanulmányozásról árulkodó aláhúzásoktól tarka - egészen a második oldal aljáig, ahol elvész a nyom. Az utolsó, aláhúzással megjelölt mondat: „Magától értetődik, hogy az egyes szerzők [a kötet szerzőinek] értékrendje nem ugyanaz; a véleménykülönbségek azt tükrözik, hogy a jelenlegi magyar közönség nem egységes, a múlt öröksége így hat a 21. század elejének olvasóira.” Valamivel előtte pedig: „Az egyetlen kulturális örökségbe vetett hit arra ösztönözhet, hogy az irodalom múltjának áttekintése üdv-történetnek rendelődjék alá.” Úgy tűnik, ezek a mondatok „soknak” bizonyultak Bulányi atya számára - nem kért a továbbiakból.

Akkor, szóban Szerb Antal Magyar irodalomtörténetére hivatkozott, mint koncepciózus egységében példa-, sőt normaadó munkára, de önéletrajzából is vilá-

gos, milyen különbséget látott Szerb Antal világa és a jelenkor között: „1934-ben jelent meg Szerb Antal Magyar irodalomtörténete, s magyartanáromnak azonnal bibliája lett. Hamarosan megszereztem én is. Szerb Antal világosan látta, hogy két személy jelenti a szellemi Magyarországot: Szabó Dezső és Szekfű Gyula. 1934-ben 15 év telt el az összeomlás után. Ma is, 2005-ben, 15 éve hogy kivonultak a szovjet csapatok, s ha megkérdeznének, hogy ma kik jelentik a szellemi Magyarországot, mit mondanék? Szerb Antal '34-ben 33 éves volt, és tudta. 1940-ben én még csak 21 éves voltam, és tudtam, hogy Szekfű és Németh László a csillagok. Ma 86 múltam, és fogalmam sincs, hogy kit nevezhetnék meg - ám az ötvenesek, a náluk öregebb vagy fiatalabb - kortársaim közül. Hogy kire esküszik ma a magyar ifjúság? Kiért tölti meg hétről-hétre a Gólyavárt? Hogy kinek hiszik el minden szavát a Keresztúry tanár úr-szerű fiatalok? '34-ben Szekfű 51, Szabó Dezső 55 éves volt. Kire tudunk ma így felnézni? Csak én vagyok ilyen béna? Mások tudják, hogy felnézünk-e ma egyáltalán valakire? Meg kellene kérdezni, ha volna kitől!” (Bulányi, 2005)

Világos volt számomra, fiatal, öntudatos egyetemista számára, hogy egy másik, letűnt világgal találkozom épp, a nagy elbeszélésekével - de egyszersmind azt is gondoltam, így nem lehet, sosem is lehetett szövegekhez közelíteni. Csakhogy ezek megint elhamarkodott következtetések, amelyek figyelmen kívül hagyják az életmű időbeli kiterjedését. Kétségtelen, hogy Bulányi atya mint irodalmár valahol ott ragadt a negyvenes évek végén - talán, ha nem ítélik el, akkor más irányt vesz az élete, a börtön azonban végleg elvágtá az irodalmi élettől (ezért nem tud Nemes Nagyról, ezért nem foglalkoztatja Pilinszky lírája) -, azonban korai kézírataiból világosan kitűnik, hogy tehetséges egyetemistaként, értő olvasóként készült a bölcsészdoktori pályára, s a kor köztisztletben álló egyetemi professzorai méltatták munkáját.

Már noviciátusi évéből (1936-37) fennmaradt önképzőköri füzetek is érdekesek, még kissé a tizenkilencedik századi retorika pátozával megszólaló tanulmányokat tartalmaz: Sík Alexiusa és a Szent Elek legenda; Magyar fátum, Ady Endre; Szent Imre kapcsán; A metafizikus Vörösmarty; Március 15-ike tragédiája; Piaristák és a gyorsírás; Prohászka alakja és jelentősége; Sík Sándor lírai költészete. Ekkor még úgy tervezte, Vörösmarty, a magyar költők szentje címmel írja majd magántanári értekezését, de aztán szeretett tanárát, a korszak egyik legelismertebb irodalomtörténészét, Horváth Jánost már azal kereste meg, hogy a professzor által bevezetett fogalom, a „nemzeti klasszicizmus” témájában írja szakdolgozatát, amelynek végül csak az első fejezete készült el (1940), hiszen a téma disszertációnak is túl széles lett volna (Horváth meg is próbálta lebeszélni az ifjú piaristát, ő „Arany családíságát” javasolta volna témaként)... Négy évvel később egészen más, nyelvtani témájú írása jelent meg a Magyar Nyelv 15. évfolyamának 5. számában A magyar hangsúly romlásáról címmel - az alapos empirikus megfigyeléseket olykor kissé túlzó következtetések,

nyelvművelői intelmek és nagykomoly tudományossággal készített ábrák kísérik.

Ekkor, 1944-ben már doktori értekezésén is dolgozott, amelyet szintén Horváth Jánosnál kezdett el írni - A magyar versforma Arany János alapján -, amelyet azonban végül sosem fejezett be.

„Mindezeket csak azért mondom el, mert nem mindenkinek sikerül doktori értekezésével új irányt adni választott tudományága fejlődésének, ahogy én gondoltam a magam disszertáció-kísérleteivel. Az ilyen babérra vágyó disszertációk nagyobbára el sem készülnek, meg sem íródnak. Életem folyamán többen arra az eredményre jutottak, hogy alighanem doktornak kell lennem, s ezért meg is ajándékoztak ezzel a címmel. Nem vagyok az. Akkor lettem volna, ha elfogadom a Horváth Jánostól kínált témát, s írok Arany János családíságáról, s dolgozatomat egy kicsit még pofozgatom a májusi szakvizsga után, s 42 öszén doktornak fogadnak ezen az alapon azok, akiknek ez a tisztük. Ha doktornak akarsz lenni, írd meg, amit a professzod ajánl! Ha újrászülnék, tudnám már, hogy így kell tennem. Hogy tenném is-e, az nem biztos. Mert aki újrászülnék, alighanem az is rám hasonlíthatna.” (Bulányi, 2005). Az évszámokból ugyanakkor az is világos, hogy az irodalomtudósi pályának közvetlenül nem a börtönévek vetettek véget - Bulányi atya már korábban feladta ilyen irányú ambícióit. A tanári, nevelői munka kezdte kitölteni életét: már az 1942-43-as tanévben helyettes tanári megbízatást kapott Sátoraljaújhelyen, a következő évet Tatán töltötte, 1944-től pedig már Debrecenben tanított - a többi pedig ismert: 1945 tavaszán találkozik Kolkovicsal...

„Egy-ügyű” ember lesz (a Bokor belső szótárából kölcsönzött kifejezéssel élve): haláláig az Isten Országa építésén fáradozik. S talán mégis inkább ez az egy-ügyűség magyarázza azt az irodalom-felfogást is, amelyet első nekifutásra az életút hosszával, korszak- és paradigmaváltásokkal próbáltam körülírni. A Bokor alapítójának értelmezésében ez az egyetlen ügy, a jézusi Isten Országa valóban mindent, így az irodalmat is egyetlen „üdvörténeti” célnak rendeli alá. A közösséget és az alapító Bulányi atyát egyaránt sokszor érte az a vád, hogy aránytalanul nagy hangsúlyt fektet a szellemre, és Istenhez is döntően racionális módon közelít, miközben a lélek háttérbe szorul; a művészet pedig - közhellyel szólva - a lélek húrjain játszik. A Bokor szamizdatirodalmának túlnyomó részét valóban szakirodalom, teológiai és sok más tudományos tárgyú tanulmány adja, ugyanakkor az alapító már az 1976-os Karácsonyi Ajándék kötetében hiánypótló jelleggel jelentette meg kedvenc verseit azzal a buzdítással, hogy testvérei is bővítsék a listát.

„Hans Urs Balthasar úgy gondolja, hogy a héber »kabad« (gör. doxa), a DICSŐSÉG - az Isten esztétikai állítmánya. Azt gondolja, hogy a kinyilatkoztatásnak ez a szava jelöli azt, amit mi úgy mondunk: szépség. Az elmúlt évtized során mintha elhalványult volna bennem a szépség magamat és testvéreimet formáló jelentősége. Szeretném visszahozni múltamnak ezt a kincsét; s indítást adni

talán másoknak is, hogy utunkon használjuk fel jobban mindazt, ami szép. Akit mi Utunknak tekintünk, meg tudta látni a mezei vadvirágok szépségét: »mondom nektek, hogy még Salamon sem öltözött fel - minden szépségében ('doxa') - úgy, mint ezek közül bármelyik (Mt 6,29; Lk 12,27). Az én verseim nagyobb szépségeket mutatnak meg nekem, mint a mezei virágokét. Az út szépségeit, sőt az Út szépségét dalolják.» (Karácsonyi Ajándék, 1976)

Az az irodalomszemlélet, amelyből természetesen következik, hogy ezeket a verseket - amint írja - „felhasználtam »nevelő«, azaz fiatalabb testvéreimet Jézus felé vinni akaró utamon”, tulajdonképpen már a fentebb emlegetett első önképzőköri esszéekben előkerül: „Prohászka, a költő! Jól érzem, hogy kissé kiesik e fejezet az eddigiek attitűdjéből, mégsem hagyhatom el apostoli harcának legfőbb eszközét, az írást. Azonban ez az írás egyáltalán nem szolgált irodalmi célokat, hiszen Prohászka ezt is alárendelte, mint mindent, a lélekért folytatott küzdelmének. Mi tehát Prohászka irodalmi jelentősége? Vajon abban a pár költői, csodás harmóniájú életképében, Az ondovai vámos, Zinka halhatatlan stb. áll-e az? Nem ebben áll Prohászka költőisége és irodalmi jelentősége - bár nem telik el egy-két évtized, s ezek benne lesznek a középiskolás olvasókönyvekben -, hanem abban, hogy hozott új mondanivalót, és az új mondanivaló számára alkalmas formát. Az egyházi irodalom, amely megteremtette a magyar irodalmat, s amelynek majoritása századokon keresztül elvitathatatlan volt a profánnal szemben, miután megteremti Pázmány által a magyar prózát, megáll. Tartalma, a katolikum nagyságban és színben megfogyatkozik, formája pedig megáll Pázmánynál, megmarad darabossága, elvész azonban egészséges oktató íze, lendületről, színről szó sincs, helyette azonban laposság, áporodottság, elnyűtt kenetesség, melyből hiányzik a lendületes, a mozgó lélek. És ekkor jön Prohászka.” (Kézirat, Bulányi-hagyaték)

Kérdés persze, mennyiben feleltethető meg ez a szemlélet bármilyen létező irodalomelmélettel. „A húszas és harmincas évek hazai irodalmi élete és reformértelmissége [...] a »katolikus irodalmat« és általában a keresztény eszményeket hirdető irodalmat, vagy mint erősen konzervatív, a hivatalos művészetfelfogást követő szellemi képződményt, vagy mint pusztán pasztorációs céllal készült »papi« irodalmat értelmezte, és ez rányomta bélyegét a »katolikus költészet« recepciójára is.” (Pomogáts, 2002.) Ez a Vigília 1935-ös megindításával, Sík Sándor irodalmi fellépésével változott meg: ő a francia neokatolikus irodalom szellemének megfelelően próbálta újraértelmezni a katolikus irodalmat: „A katolikus hit nem dogmák összessége, a katolikus morál nem parancsok és tilalmak kazuisztikája, s a katolikus élet nem bizonyos liturgiai cselekmények végrehajtásában áll, amelyeknek nincs közük egyéb életmegnyilvánulásokhoz. A katolicizmus életforma, és pedig totális életforma, amely az egész valóságot átölelni, alakítani, betölteni, átlelkiesíteni igyekszik. Világfelfogás, amelyben benne van minden,

ami hozzáférhető; világézés, amelyben elfér mindaz, »ami az ember szívébe felhott«, és világalakító lendület, amely mindent - külső és belső valóságot - Krisztus képére akar átformálni.” (Sík, é.n.) Bár a nyugatosok mindvégig távolságot tartottak Sík Sándor esztétikájától, Babits tulajdonképpen hasonló gondolatokat fejtett ki 1933-as, Katolikus költészet című írásában. Ennek a szellemiségnek megfelelően aztán a XX. század derekán a katolikus költészetnek több formája is létrejött. Pomogáts Béla négy ilyen „áramlatot” különböztet meg.

Az esztétikai katolicizmus a liturgia szépségében, a hagyományban, az egyházi művészeti korstílusok bővületében élt (Babits), a népi katolicizmus a népi vallásosság tradicionális élményeit kutatta (Juhász Gyula, Gárdonyi, Sinka), az ima mindig is az irodalom és Isten legközvetlenebb kapcsolatát jelentette, személyes odafordulást Istenhez, végül pedig kialakult a katolikus költészetnek egy olyan áramlata is, „amelynek az azonosulás lehetőségét az evangéliumok, a bennük megjelenő Krisztus adja, de ez nem mindig jelenti azt, hogy a költő az egyházzal vagy talán inkább így mondanám: az egyház látható arcával és intézményrendszerével is azonosul. A vallásos hit nem ritkán istenkeresés, belső küzdelmek eredménye, Istenbe vetett bizalom, a megváltás hite és reménye, az evangéliumi erkölcsiség.” A „katolikus irodalom” fogalmának ez utóbbi értelmezése, amely Bulányi atya szeretve tisztelt tanárának, rendfőnökének, Sík Sándornak „totális életformaként” megélt katolikus művészetfelfogásából kiindulva jut el az evangéliumi erkölcsiségben megélt Krisztus-követésig, ha a kortárs irodalomelméletekkel nehezen léphet is párbeszédbe (ahogyan Bulányi atya is értetlenkedve vette kézbe A magyar irodalom történeteit), mégiscsak létező irodalomelméleti koncepció. S talán az sem véletlen, hogy mindennek az a Pomogáts Béla szentel teljes tanulmánykötetet, aki épp ennek a könyvnek a bevezetésében emlékezik meg Bulányi Györgyről, akinek sorsa jól példázza a magyar társadalom lelki újjászervezésének rendszerváltáskor feléledt, majd újra eltemetett reményeit.

Életének kilencvenegyedik évében Bulányi atya új könyvbe kezdett: Az én antológiám (A jézusi irodalom gyöngyszemei). Erről így vallott: „Még csak kezdődik a tavasz, és a nyarat arra akarom felhasználni, hogy könyvet írjak a jézusi magyar irodalomról, de a lelkem máris csordultig tele van vele. Különösen az utóbbi években - barátaim is megfigyelték - egyre inkább visszatért életem első szerelme... Az, hogy tulajdonképpen egy magyartanárral bolondultam bele 65 évvel ezelőtt Jézusba. Mondom, még csak nyílik a tavasz, s bár meghalni sincs időm, egyre inkább hatalmába kerít ez az első szerelem. Tegnap éjjel nem tudtam elaludni. Mért? Tizenhat órás munkanap volt mögöttem. Le kellett ülnöm a masinám elé, s meg kellett írnom készülő munkám előszavát...”

Irodalom: *Bulányi György, Önéletírás, 2005*

Pomogáts Béla, Megújulásra váró hagyomány, Budapest, 2002